

STRATEJİK BİR KAHRAMAN OLARAK OĞUZ KAĞAN*

Oghuz Khagan as a Strategic Hero

Prof. Dr. Aynur KOÇAK**
Christina ZENGİNOĞLU***

ÖZ

Türk kültür tarihi bakımından ayrı bir öneme sahip olan Oğuz Kağan Destanı, yıllarca çeşitli araştırmaların merkezine yerleşir. Ana karakter Oğuz Kağan'ın etrafında şekillenen olayların her biri, kahramanın gücünü ortaya koyacak biçimde verilir. Oğuz Kağan'ın kim olduğu, gerçekten yaşayıp yaşamadığı ise tartışmalıdır. Ancak en yaygın görüş, Hunların büyük hükümdarı Mete Han'ı işaret eder. Asya'da yaşayan bütün Türk boylarını bir yönetim altına toplamayı başaran Mete Han, bilhassa gösterdiği yayılcı karakteriyle Oğuz Kağan'ı hatırlatır. Bir dünya devleti kurma ülküsü dinamik bir stratejiyle desteklenir. Öyle ki topraklarına toprak katma düşüncesiyle akınlara çıkan Oğuz'un revizyonist politikası aşamalı bir seyir izler. Mevcut incelemeler göz önünde bulundurulduğunda, uluslararası ilişkiler disiplininin başat yaklaşımlarından yoksun kaldıkları söylenebilir. Oğuz Kağan'ın farklı açılardan da ele alınabileceği inancı makalenin temel hareket noktası olur. Uygur versiyonunun dikkate alınacağı makalede destan, uluslararası ilişkiler disiplininin temel yaklaşımları bağlamında irdelenir. Çalışmada tekrarlardan kaçınmak adına destanın yeniden yorumlanmasından uzak durulur. Askeri konuşlanış ve savaş tekniklerinin ana kahraman üzerinden saptandığı metinde, güç ve güvenlik olguları yine Oğuz'un tasarıları düzleminde ele alınır. Muhtelif karşılaşmalarına değinirken onu çatışmaya götüren sebeplere inilir. İktidar anlayışında dönüşümlerin olup olmadığına ve bunların hangi düzeylere ulaştığına bakılır. Kahramanın azami faydaya endeksli oluşu ve radikal hamleleri kendisini belli yönlerden otokratik bir lidere yaklaştırır. Çocukluk dönemine fazlaca durulmadığı gibi ilerisi için bir savaşçı hazırlandığı sezilir. Kağan olmasından ülkesini paylaşmasına kadar geçen süreç fetih eksenli okunabilir. Öte yandan savaşın vasiyete evrilmesi devir töreninde netlik kazanır. Gücün tek elde toplanması akabinde yaşlılıkla yönetimin oğullara bırakılması tartışmaya kapalı, mutlak bir ege-menliğin de altını çizer. Bu minvalde, kahramanın savaşçı kimliği kadar hükümdarlık anlayışına da yer vermek istenir.

Anahtar Sözcükler

Savaş, güvenlik, güç, iktidar, Oğuz Kağan Destanı.

ABSTRACT

Having a special importance in the Turkish cultural history, the legend of Oghuz Khagan (Oğuz Kağan in Turkish) has been the center of several studies for years. Each of the events that orbit around the main character of Oghuz Khagan is given in a way that reveals the power of the power. It still remains controversial who was Oghuz Khagan and if he actually lived. However, the most common opinion points out the great ruler of the Huns, Mete Khan. Managing to gather all Turkic clans who lived in Asia under his ruling, Mete Khan resembles Oghuz Khagan, particularly with his expansionist character. The ideal of establishing a world power is supported by a dynamic strategy. Such that, the revisionist policy of Oghuz who launched raids for annexing new territories follows a gradual course. When available reviews are considered, it seems that they lack dominant approaches of the discipline of international relations. The basic starting point of this article is to evaluate Oghuz Khagan from different perspectives. In this article, the Uighur version of the epic will be considered, and examined within the context of the basic approaches of the discipline of international relations. In order avoid any repetitions, the epic will not be reinterpreted. The power and security phenomena are discussed at level of Oghuz's intentions where military deployment and war techniques are determined through the main hero. While discussing his several encounters, the reasons leading him to conflict are scrutinized.

* Geliş tarihi: 13 Nisan 2018 - Kabul tarihi: 15 Eylül 2018 / Koçak, Aynur; Christina Zenginoğlu. "Stratejik Bir Kahraman Olarak Oğuz Kağan" *Millî Folklor* 119 (Güz 2018): 5-16

** Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul / Türkiye, aynurnazkocak@hotmail.com

*** Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Öğrencisi, İstanbul/Türkiye, zenginoğlu@gmail.com

Presence and level of any transformations in his approach to power are reviewed, emphasizing his focus on maximum benefit and radical moves, which bring him closer to being an autocratic leader in certain aspects. His childhood period is not much elaborated, but gives a perspective that a future warrior is trained. The process between the period he becomes a khagan and allocating his land can be understood at the center of his conquests. On the other hand, the evolution of the war into a legacy becomes clear during the handover ceremony. Furthermore, leaving the power to his sons due to aging after concentrating it in his hand underlines a non-negotiable absolute sovereignty. In this manner, the warrior identity of the hero as well as his sense of reign are emphasized. With an emphasis on Oghuz as a strategic hero, the article focuses on what the real war is because the epic is based on wars and expansion. Apart from the factors that can give rise to a war, the dimensions they take in the epic are discussed. Hence, the situations that start a conflict are widely covered while the defense abilities of Oghuz who is engaged in many encounters are also addressed. The khagan, who makes reasonable moves with an awareness of the power capacities of various tribes and his enemies, gets the best by knowing their capabilities, being familiar with his opponents and using the time in his favor. He strengthens his hand by examining the target area in advance and making geographic explorations before starting an operation so that he eliminates all unforeseen factors.

Key Words

War, security, power, government, Oguz Kagan Epic.

Giriş

Türklerin Oğuz boyunun tarihî hayatını dile getiren millî destanlardan biri olan Oğuz Kağan Destanı'nın günümüzde iki yazı şekli vardır. Bunlardan biri Uygur yazısı ile yazılan ve İslamiyet öncesi döneme ait metindir. Diğeri ise İslamiyet'in kabulünden sonra yazıya geçirilen Reşidü'd-Din' Camiut' Tevârihi'nde yer alır (Aksoy 2000:29-44). W. Bang ve G.R. Rahmeti tarafından günümüz Türkçesi'ne çevrilen nüshası eksik olmasına rağmen çok değerli bilgiler içermekte Türk dinî hayatına, hâkimiyet anlayışına ve dünyayı algılama biçimine eğilir (Onay 2013:244-253).

Savaşın vasiyet hâline dönüştüğü destana başlamadan savaşı en genel tanımıyla ele almak gerekir. Metnin en hayati izleğinin de bunun üzerine kurulu olduğu saptanır. Savaş, çok daha büyük çapta olmak üzere düello-dan başka bir şey değildir. Bir savaşı oluşturan sayısız kişisel düelloları tek bir kavram içinde toplamak istenildiğinde, iki güreşçiyi düşünmek uygun

olur. Her birinin fiziki gücü sayesinde diğerini iradesine boyun eğdirmeye çalışması durumu, söz konusu olguyu düşmanı alt etmek olduğuna götürür (Clausewitz 2008: 43).

Karşılıklı bir eylemi vurgulayan kavram, canlı bir gücün ölü bir kitle üzerindeki hareketi değil, daima iki canlı ve çatışmacı gücün çarpışması olayıdır. Hatırlanacak olduğunda, Hobbes, ünlü eseri "Leviathan"da birbirinin kurdu olan iki insanın, aynı anda beraber sahip olamayacakları bir şeyi istemeleriyle düşman haline geldiklerinden ve sürecin birinin diğerini kontrol altına alması veya yok etmesiyle neticelendiğinden bahseder (Betts 2008:67). Bu kaçınılmaz çatışma aslında, insan doğasından gelen "ne pahasına olursa olsun hayatta kalma refleksinin" bir bedelidir. Realist öğretinin temelini oluşturan bu görüşe göre hayatta kalabilmek adına her zaman en güçlüler en iyi yemeği ve en iyi barınağı almak isterler. Ancak ihtiyaçlar sonsuz, kaynaklar kısıtlı olduğu için en iyiyi elde etmek için verilen

mücadele sonunda insanları çatışmaya götürür. İki kişi arasında daha iyiyi elde etmek için verilen bu çatışma eninde sonunda kazananın yaşayacağı, kaybedenin öleceği veya köle olacağı bir “düello” hâline gelir.

İnsan, Devlet ve Savaş (Man, the State and War) isimli kitabında savaşın nedenlerini üç analiz düzeyine eğilerek açıklamaya çalışan Waltz’ a göre, birinci düzey olan “insan doğası” ve ikinci düzey olan “devletin iç politik yapıları” savaşın nedenlerini açıklamakta yetersiz kalır. Ancak üçüncü analiz düzeyi olan uluslararası sistem ve ona hâkim olan anarşinin, savaşın nedenlerini açıkladığını ileri sürer (Waltz 2009:158). Devlet adamlarının bazen savaşı istemeleri veya bir devlette yaşanan iç siyasi dinamikler, savaşın “görünür” sebebi olsa da savaşın asıl nedeni; uluslararası ortamda devleti engelleyecek bir üst otoritenin olmayışıdır. Başka bir ifadeyle, devletler kendi sınırları içinde şiddet kullanma tekeli elinde tutan en üst otorite iken uluslararası sistemde bir politik yetkenin yokluğu, savaşın kaçınılmazlığının asıl nedeni olarak görülür.

Oğuz Kağan’ın askeri yeteneğinin sorgulandığı makale, kahramanın konuşulanı ve savaş tekniklerine başvurması kadar yönetim anlayışını da esas alır. Buna bağlı olarak azami fayda, mülkün devamlılığı ve güç kavramlarını; bu kez destan baş kişisi üzerinden incelemeyi hedefler. Genel kabule göre çocukluğundan kağanlığına her anlamda farklı biri yetiştirilir. Birçok açıdan olağanüstü kudrette bir deha yaratılır. Öyle ki çevredeki aktör veya unsurlarla mukayese götürmeyecek bir varlıkla karşılaşılır.

Oğuz Kağan’ın Stratejik Hamleleri

Uluslararası ilişkilerde savaş, tüm diplomatik yollar tükendiğinde nihai sorun çözme vasıtası olarak görülür. Geleneksel görüşle bakıldığında, aslında öncesindeki ve sonrasındaki siyasi süreçten farklı ve bağımsız bir durum değildir; aksine sorunların çözümlenmesinde devletlerin elindeki en son politik araç olarak bir başka şekilde “politikanın devamıdır.” (Clausewitz 1976:87). Kenneth Waltz’un “herhangi bir şeyin” savaşa neden olabileceği savı, söz konusu yöntemin ilkel yönüne rağmen halihazırda başvurulabilir bir durum olduğunu dolayısıyla savaşın, “kaza eseri” ve rastlantısal meydana gelen bir olgudan ziyade belli aktör, yapı ve süreçlerin bir araya gelmesiyle meydana gelen “önceden kestirilebilir” olduğu iddiasındadır.

Oğuz’un, birliğindeki imkanlar kadar düşmanlarının da -kestirilebilir- güçlerinin farkında olduğu görülür. Muhtelif boyların direnme kuvvetini hesaplarken karşılaşmalarını buna uygun şekilde tayin eder. Bir savaşçı için en kötü ihtimal etkisiz kalacağı andır. Harekatın başat amacı da -çoklukla- düşmanın silah ve mühimmattan tecridi veya bozguna uğratılmasıdır. Destan boyunca rasyonel hamlelerle karşımıza çıkan Oğuz, planlı bir biçimde hedef bölgelere yönelir.

Yine günlerden bir gün:

Aydın oldu gözleri, renklendi, ışık doldu,

Ay Kağan’ın o gündü, bir erkek oğlu oldu (Bang; G.R. Rahmeti 2015:50)

Görüldüğü üzere olağanüstü güç-

te bir erkek çocuğu tasvir edilir. Yaşıtlarına göre farklı ve aykırı davranışları olan, gözlerini açmasıyla aniden olgunlaşan ve kendi kendine yetebilen bir bireyle karşılaşılır. Ayakları öküze, vücudu kurda, göğsü ise aya benzetilen çocuk at sürüsü güder bazense beygire binerek izinsiz avlanır. Fiziksel gelişimi tamamlanmadan ok, yay, kılıç ve kalkanla kuşanan yiğit bir savaşçıdan söz edilir. Çevresi bilhassa aile fertleri, oğulun gelişini kurtuluş olarak görür. Oğulun da bu beklentilere ilgisiz kalmadığı söylenebilir.

Kendisinden bahsedilirken gücü temsil eden hayvanların özelliklerine layık görülmesi idealize bir tip yaratma isteğiyle açıklanabilir (Duymaz 2007:50-58). Terbiyesi övülürken, ok atma, mızrak savurma ve kılıç sallamadaki özel yeteneği yinelenir. Burada önemli olan kahramanın artık olağanüstü varlıklarla değil, olağan olanlarla mücadeleye koyulmasıdır. Devlet kurma yolunda ölçülü adımlar atan bir kağanla karşılaşan okur, ülkeler fethettiği gibi ülkesinin birliği için kaygılanan; oldukça disiplinli bir askere rastlar. Nitekim mülkün bekası meselesinin Oğuz'u yakından alakadar ettiği görülür.

Muhtelif boy ve beyliklerin, gerçek niyetinin tam anlamıyla bilinemeceği düşüncesi destan kahramanını temkinli olmaya iter. Olası bir saldırıdan en az zararla çıkma endişesi güvenlik hususunu ön plana taşır. Destan boyunca savaşçı, meydana gelebilecek ihtimaller üzerinde hazırlıklıdır. Aleyhindeki beylerin kapasitelerini tanır. Karşı tarafın güç artırımına gitmesinin kendisi ve zapt ettiği top raklar için tehdit oluşturacağını bildi-

ğinden, mevcut durumları dengelemeye veya büsbütün engellemeye yönelir.

Şanının yürümesini güçle açıklayan kahraman, birliğine zarar verebilecek unsurları etkisiz hale getirmeye kararlı görünür. Bilek gücüyle başlattığı savunma, zamanla savaşa evrilir. Karşılaşmalarında insanlar kadar hayvanların da yer aldığı metinde, Oğuz'un ilk çarpışması sürü basan, at yiyen; insanların canına kıyan vahşi gergedanlardır (W. Bang; G.R. Rahmeti 2015:92). Canavarı avlamak üzere ormana varan savaşçının soğukkanlı ve planlı oluşu, savaş öğretisinin temel prensipleriyle örtüşür (Sun Tzu 2017: 20). Silah ve gerekli aletleri kuşanan Oğuz, bir geyiği avlamakla işe girişir. Avını gergedanın göreceği yere bırakmasıyla canavarı gözetim altına alır. Planı tahmin ettiği gibi işler ve gergedan geyiği görür görmez yutar.

Kahraman ikinci deneyişini altın kuşağıyla ağaca bağladığı ayıyı yapar. Sabah olmasıyla gergedanın onu da yediğini görür. Bu kez kendisi ağacın altına yerleşerek canavarın gelmesini bekler. Düşmanına göre konumunu belirlemeyi bilen savaşçı, tehlikenin yaklaştığını sezmesiyle geri çekilir. Sun Tzu'nun önerdiği gibi düşmana doğrudan saldırarak üstün gelmeye çalışmak yerine geri çekilme yöntemleriyle düşmanın kanatları arasındaki dengeyi bozmayı, düşmanın maneviyatı ile oynayarak öfkesini kendisine karşı kullanmayı başarır. Beklenmedik bir hamleyle kargısıyla başını keser.

Gergedan hem geyiği, hem de ayıyı yedi,

Öldürdü kargım onu, çünkü bu bir demirdi!

*Koskoca gergedanı bir küçük sun-
gur yedi,*

*Ok, yay öldürdü onu, çünkü bu
bir bakırdı!* (W. Bang; G.R. Rahmeti
2015:70)

İki evliliğinden üçer oğlu olan Oğuz, gücünü kanıtlamasıyla han ilan edilir. Bu süreçten sonra ilk yaptığı kavmini savaşa çağırmasıdır. Böylelikle savaşı, fiili anlamda başlatmış olur. Bu bağlamda, kendisinin savaş için seçili olduğunu söylemek yanlış olmaz. Sefere çıkma isteği durdurulmayacak derecelere ulaşan Oğuz'un, yaşlılık dönemine kadar süresiz savaşları söz konusudur. Güçten düşmeye yakın düzenlediği bir merasimle kazandığı toprakları oğulları arasında bölüştürür. Bu törende onlara vasiyeti yine savaşa dairdir.

Özellikle gençliğinde yurdun dört bir yanına gönderdiği tebliğler, ulusal bütünlüğü korumaya ve yayılmaya yöneliktir. Savaştığı kavimler üstünde mutlak bir hegemonya kurma niyetini, yanında yer alacakları ödüllendireceğiyle destekler. Nitekim karşılaşılan güçlülere çözüm üreten teknisyenlerine hakkını teslim ederken, herhangi bir zorluğun aşılmasında onlara emek verdikleri şeyi hatırlatacak lakaplar takar.

Hayvancılık ve avcılıkla geçinen göçebe topluluğuna mensup biri olan Oğuz için akıncılık yüksek bir değer ifade eder. Nitekim destanda canlıların öldürülmesinde gerçekliğe aykırı bir taraf yoktur. Kendisi yaman bir diktatör ve dünya fatihidir. Benzer şekilde, cihangirlik ihtirasında da realist bir durum söz konusudur. Zapt etmek istediği kavimlere, hiçbir yalana başvurmadan sadece kendisine ita-

at etmelerini emreder (Kaplan 2004a :13-21). Karşısındaki tüm engelleri aşan ve mekanda genişleyen mutlak ve hakim bir ben vardır. Bu noktada hakimiyet iradesinden başka bir şey tanımadığı denebilir (Kaplan 2004b :64-94).

Niccolo Machiavelli, "Prens" adlı kitabında ülkeyi içteki kötü yönetim ve yabancı egemenliğinden kurtaracak akıllı ve güçlü bir hükümdar önerir. Onun iyi bir talih kadar yeteneğe de sahip olması gerektiğini belirtir. Yeni bir yeri fethettiğinde, fethettiği yere yerleşmesini veya oradaki sakinleri yok etmesini tembihler. Uzak görüşlü olmasını ve savaştan mümkün merteye kaçınmasını ekler. Güç ve güven konularında öne sürdüklerinin, (Machiavelli 1994:56-82) Oğuz Kağan'ın kişilik ve tavırlarıyla birçok yönden örtüştüğü söylenebilir.

Destan kahramanının rahat dönemlerde sıkıntılı zamanlar için hazırlık yaptığı açıktır. Halk desteğini almak için çağrılarda bulunması, yine halkın rızasını alma isteğiyle açıklanabilir. Yer yer basiretli bir şekilde gaddar oluşu ise ideal bir hükümdar için tavsiye edilenler arasındadır (Machiavelli 1994: 123-126). Maiyetindekileri silahlaştırırken, ilhak ettiği topraklardaki yerlileri silahsızlaştırmaya dikkat etmesi ilkesi, kısmen de olsa Oğuz'da da görülür. Açgözlülükten uzak, tebaasının kadınlarına ve mallarına göz dikmemesi de destan kahramanına uyan vasıflardandır.

İktidarını Kabul Ettirmeye Dönük Adımlar

Büyük bir toy düzenleyerek halkı huzuruna çağırarak Oğuz, gelenlere nice ikramda bulunur. Kırk masa do-

lusu yemek, türlü şarap, tatlı ve kıymız bulundurur. Ziyafetin bitmesine yakın beylere ve halkına buyruk vererek Uygurların kağanı olduğunu açıklar. Törende inşacı bir yaklaşım sezilir zira “Uygurların kağanı olmayı” yeryüzünün dört köşesinin kağanı olmakla eş tuttuğu fark edilir. Bu anlayışa göre, en hayati unsur kimliktir. Uluslararası ortamda iki aktör arasındaki çatışma veya iş birliği ihtimali için bakılacak ilk kavram budur. İnşacı okula göre devletler de dâhil uluslararası ortamdaki aktörlerin hareket tarzını belirleyen temel unsur, aslında sosyal olarak inşa edilmiş ve belirli bir süreçle değiştirilebilir bir olgu olan kimliktir (Wendt 1992:391-425).

Kimlik söz konusu olduğunda bu unsuru oluşturan tarihi arka plan, kültür ve coğrafya gibi hususlar ön plana gelir dolayısıyla iç politikada kimliğe dair algılamalar da dış politika alanındaki kararları doğrudan etkiler (Hopf 1998:171-200). Oğuz Kağan’da da kimlik vurgusu, yetiştiği coğrafya ve kültürün doğal bir sonucu kabul edilebilir. İçinde bulunduğu ortam, atalarından devraldığı miras ve töre, karar almasında etki edenlerdendir. Burada dinsel veya mezhepsel olabileceği gibi ırksal bir kimlik inşası da mümkün görünür.

Savaşta bozkurt gibi uluyan alpler olmalarını tembihlemesi ile dünyaya hâkim olma düşüncesi Türk kültür tarihinde yer etmiş sembollerle desteklenir. Söz konusu semboller imgesel anlamda da olsa belli ve kutlu bir geleneği temsil ederler. Savaş gerçeği ile büyüyen destan kahramanı için savaşıma fikri sonradan öğrenilen bir durum değil, atalarının yaşam biçimi

olduğu gözlenir. Oğuz da gördüklerini icraya sabırsızdır kaldı ki kağanlığını ilan etmesiyle akınlara başlaması bir olur.

Hükümranlığı süresince kendisine destek verenlerin yanında ona karşı olanlar da vardır. Altun Kağan adında bir kağan, elçisi aracılığıyla yeni kağan Oğuz’a en nadir yakutlarla altın gümüşler sunar böylece ona saygısını gösterir. En iyi hediyeleri ulaştırmasıyla dostluğunu hatırlatan Altun Kağan’ın, Oğuz’a muhalif olmayan kanadı oluşturduğu denebilir.

“Her kim ki savaş meydanına yerleşir ve düşmanı beklerse rahat eder, savaş meydanına sonra yerleşen yorulur.”

Sun Tzu’ya göre arazinin yapısı önemli bir detay olarak karşımıza çıkar. Savaş esnasında geçilmesi gereken arazinin uzunluğu, arazideki engebeler, boyutlar ve güvenlik gibi etkenler, önceden öngörülerek tasarlanmalıdır (Sun Tzu 2017: 29-32). Savunma, söz konusu olguların hesaba katılmasıyla tamamlanabilir hale gelir. İdil-Müren adındaki nehre yaklaşımlarıyla savaş alanını hassasiyetle tarayan savaşçı zamanı lehine çevirir. Ok ve kargı ile başlayan vuruşma, Kara-dağ sırtlarında gerçekleşir. Kısa bir zaman sonra ise nehrin suyu kanla dolar. Burada “*Savaş Sanatı*”nın diğer bir esası olan istekli düşmandan uzak durma, sendeleme halinde olana ve kaçana saldırma gerçekleşir. Böylece Kağan Urum Kağan’a kararlılıkla saldırıyan Oğuz, civar halkını iline katmayı başarır.

Destan boyunca muhtelif kavimlerle çatışan savaşçının düşmanları silik kimselerdir. Güçten ziyade

isimleriyle vardılar. Savaşın gerçekleşmesi için bir anlaşmazlık hali gereklidir. Buna uygun olarak bir karşı taraf -mutlaka- olsa da söz konusu taraf pek güçsüzdür. Yapılan akınlar ana kahramanın zaferiyle sonuçlanır zaten şartların da bunu gerektirdiği önceden tüm detaylarıyla verilir. Çevredeki illerin beyleri, ya kısa süreli çatışmalara girip yenilirler ya da Urum Kağan'ın kardeşi Uruz- Beğ'in oğlu gibi itaatkardırlar.

Destandaki Türk boylarının türeyişi ise evvelce de belirtildiği gibi ortaya koydukları üretimle paralellik gösterir. Buna göre, İdil ırmağını nasıl geçeceklerini düşündüğü bir anda, Uluğ Ordu adındaki er, Oğuz'a suları aşmanın yolunu anlatır. Yere saçılmış ağaç dallarından bir sal yapmayı akıl eden bu akıllı er sayesinde ordularıyla İdil nehrini geçen savaşçı, orada kalıp sancak beyi olmasını emreder ve kendisine "Kıpçak" adını verir. Karluk, Kalaç, Kanglı gibi boylar ana kahramana yardımları ve sadakatleriyle anılırlar. Dönem itibarıyla bilim için önemli kabul edilebilecek keşif ve icatlara yapılan vurgu, araba ve kayığın buluşu gibi birçok yeniliğe değinilir. Örneğin, tekerlekli araba ve kayığın bulunuşu detaylı biçimde tasvir edilir (Yakıcı 2016: 5).

Savaş stratejisinin en kilit aşamasını koşullara uyum ve anlaşılabilir olmakla açıklayan Çinli komutan, şekilsiz bir varlığın fark edilemeyeceğini ancak belirli bir konumda olanı fark etmenin kolay olduğunu ileri sürer. Bu görüşe göre, anlaşılmayan kazanırken anlaşılır olan; başka bir ifadeyle, kendini belli eden yenilir. Anlaşılabilir olmayı etkisiz olmaktan

ayırır Sun Tzu, anlaşılabilirliğin geri çekilmek veya saklanmak olmadığını belirtir. Burada önemli olanın başkalarının göremediklerini görmek, düşmana kendini göstermeme yeteneğidir (Sun Tzu 2017:17-21).

Yöntem bakımından bakıldığında aldatmacaya yönelik taktik veren savaş ustası, fırsatları hasımdan önce görebek hızlı hareket etmenin özellikle tanıdık düşmana karşı büyük avantaj doğuracağını vurgular. Çürçed ilinin, hali vakti yerinde kağanı Çürçed'in, Oğuz'u fiziksel olarak algılayamayışı aleyhine işler. Çevresini sararak onu izole eder böylelikle hasımının kestiremeyeceği bir anda karşı hamlede bulunur ve kılıcıyla başını koparır.

Batıdan güneye uzanan akınlarında maiyetindeki kişileri denetlemeyi bilen bir komutan olarak erlerini belli bir disiplinde tutar. Birçok ili örgütlülüğü ile kendisine bağlayan Oğuz Kağan, ordusu içerisinde ikiliklerin belirmemesi için azami dikkat gösterir. Görevini ihmal edecek veya onu kötüye kullanacak kişileri teşkilatından uzaklaştırırken kişisel çıkarları uğruna hareket etmeyecek, dürüst ve çalışkan kimseleri bünyesine kattığı söylenebilir.

Öte yandan, stratejik konularda akıl danıştığı adeta veziri denebilecek Uluğ Türük'ün, karar anlarında etkin rol oynadığına rastlanır. Yaşlı oluşuyla deneyim sahibi olduğuna dönük düşünce, vezirin salt fiziki tasviriyle kalmayıp manevi birikimiyle de anlatılır. Bilge tipinin ilk şahsiyeti kabul edilebilecek bu ak saçlı, ak sakallı ihtiyar, Oğuz'un karar verirken danıştığı bir oto kontrol sistemi şeklinde belirir (Koçak 2015:1). Gök Tanrı'nın sözleriyle

hareket eden bilgenin rüyası ise destan kahramanını yurdunu oğulları arasında paylaştırmaya kadar varır.

Gün, Ay ve Yıldız doğuya; Gök, Dağ ve Deniz batıya gönderilir. Oğullar yolda altından bir yay ile gümüşten üç ok bulurlar. Babalarına sunduklarını üçe bölen Oğuz, onlar gibi olmalarını nasihat eder. Destanın sonunda sağ yanına kırk kulaç direk diktirerek üstüne altın bir tavuk koydurur altına da ak bir koyun bağlar; sol yanına da kırk kulaç bir direk diktirerek bir gümüş tavuk bağlar dibine de kara bir koyun bağlatır (Arat 1987:635-636).

Kahramanın bu davranışı Türk kültüründeki kozmolojik bakış açısıyla ilintili görünür. Konuyla ilgili Emel Esin VIII. yüzyılda Batı Türklerinin, bir sırık etrafında ve sırığa atlayarak oynadıkları kozmik bir oyun bulunduğunu ve sırığın tepesinde Çin’de hem bir astrolojik hem de yaz gün dönümünde kutlanan bayramın simgesi, Türklerde de bir astrolojik simge olan altın tavuk veya horoz tasvirinin bulunduğunu aktarır (Esin 2004:37). Söz konusu davranış, Oğuz Kağan’ın iktidarını sağlamlaştırdığıyla yorumlanabilir. Diktiği sırıklarla fethettiği toprakların artık himayesinde olduğunu kanıtlamaya gider (Özünel 2014: 18).

Savaş kavramının kapsamını bütüncül bir yaklaşımla yedi ana alanda ele almak mümkündür. Bunlar politik, sosyo-kültürel, ekonomik, teknolojik, askeri-stratejik, coğrafi- jeopolitik/jeostratejik ve tarihsel alanlardır (Gray 2010:7). Kapsamı ve niteliği bakımından savaşlar başlıca iki ana grupta sınıflandırılabilir. Birinci kategori, savaşın ana gayesini niteleyen sebeplerdir. İkinci kategoride ise, kullanı-

lan kuvvetler, harp silah ve araçları ile savaşın süreç içerisinde gösterdiği dönüşümü esas alan sınıflandırma yer alır. Savaşların güdülen ana amaca göre tasnif edilmesi, en yaygın ve bir o kadar da farklı dağılım gösteren sınıflandırma biçimidir.

“Oğuz Kağan Destanı”na bakıldığında, sınır/toprak savaşı olduğu söylenebilir. Nitekim bu türdeki savaşlar, aidiyeti tartışmalı topraklar ve sınırlar nedeniyle yapılan savaşlar veya bir başka ülkenin topraklarında yaşayan diğer ülke halkının topraklarıyla birlikte ana yurduna katılması için yapılan savaşlara örnektir (Holsti 2000:307). Metnin bir destan oluşu, olguların günümüzle bağdaşmaması ve gerçekliğin tartışmalı oluşu kesin bir tasnif için zorlasa da destan kahramanının çevre illere akın düzenlemesi, toprak kazanma ve sınırlarına katma endişesi; savaş türünü, söz konusu kategoriye yaklaştırır.

Uluslararası politikanın temel arayışını güç anlayışı ve güç mücadelesi ile özdeşleştirip ulusal çıkarı da güç kavramı ile tanımlayan Hans Morgenthau, realist yaklaşımın açıklamalarının merkezine bu kavramı yerleştirir (Morgenthau 1985:127-164). Holsti ise gücü, bir ülkenin, elindeki olanak ve yetenekleri ödül, ceza, ikna ve zorlama gibi çeşitli stratejiler yoluyla kullanarak karşı tarafın davranışlarını kendi çıkarları doğrultusunda etkileme ve yönlendirme kapasitesi olarak açıklar (Holsti 1964:179).

“Oğuz Kağan Destanı”nda da salt kaba gücün kullanılmadığına rastlanılır. Nitekim kahramanın sadece kaba kuvvet veya zorlama içeren bir stratejisi olmadığı açıktır. Diğer aktör

davranışlarının istenen şekilde yönlendirilmesini sağlamak için olumlu ve olumsuz yaptırımlara gider (Baldwin 1989:59-70). Başka bir ifadeyle, ödül ve ceza gibi yöntemlere başvurur. Metinde söz konusu güç, -doğrudan doğruya- Oğuz'un sahip olduğu bir yetenek şeklinde belirir. Bu bağlamda, karakterin destan boyunca sonuçlar üzerindeki belirleyiciliği fark edilir. Eylemsiz ve kolay gözlemlenemeyen çatışmalar ise hemen hemen hiç yoktur. Gerek çatışma gerekse idare hususunda somut bir güç sergileyen Oğuz Kağan için güç, hayatta kalmanın olmazsa olmazı şeklinde karşımıza çıkar.

Ancak ana hatlarıyla bakıldığında, Oğuz Kağan'ın iyi bir devlet adamı olarak savaşmadan önce uzlaşma yolunu tercih ettiği düşünülebilir. Dört yana haberci gönderip kendisine itaat edilmesini istemesi, buyruğuna boyun eğenleri himayesine alarak onlarla dost olması, bir yanıla savaşı son çare gördüğü savını destekler (Banarlı 1987: 19). Siyasal erkinin kabulünden sonra çevre il ve beylerine dönük daveti aslında ilk başta yumuşak güç kullanma isteğiyle açıklanabilir.

“Başkasının silahları sana uymaz, ya sana ağır gelir ya da vücudunu sıkar.”

Machiavelli “Prens”in siyasal başarısını, çatışan güçler arasında bir denge sağlamada ve halkın ulusal karakterine uygun düşecek yasalar koymada bulur. Bir prensin yerinde ve zamanında halkına ölçülü bir merhamet göstermesi gerektiğinden bahsederken otoritesini tam anlamıyla sağlayabilmek için zulüm etmekten de çekinmemesinin altını çizer. Prens

-gereğinde- ibret olması düşüncesiyle, birkaç kişinin canını yakmaz ise ülkede karışıklıkların çıkacağını, halkın ise daha büyük cinayet ve haydutluklara uğrayacağını hatırlatır.

Oğuz'un da siyasal iktidarını kabul ettirme ve yürütmede “her yolu mübah gördüğü” söylenebilir. Tüm iyilikleri bünyesinde barındırma gibi bir zorunluluğu olmayan prensin, mükemmelişmiş gibi görünmesi ilkesi burada da etkindir. Çoğunluğun dış görünüşe itibar etmesi kahramanı, kuşandığı güç ve mertlikle -noksan yönleri olsun olmasın- bunları belli etmemeye kararlı hâle getirir. Halkın takdirini kazanmasıyla içten veya dıştan gelebilecek tehlikeleri kolaylıkla aşabileceği düşüncesi Oğuz'da da görülür.

Kısa süreli çarpışmalarla şekillenen çatışma, modern bir savaştan oldukça uzaktır. Destanda günümüz savaş teknolojisini aramak temelsiz bir uğraş olur. At üzerinde ve belli aletlerle -kargı, kılıç, ok- pek de güçlü sayılmayan karşı tarafı yenmede yeterlidir. Oğuz'un kılıcı kendisine ve memleketine adeta muhafız olarak görmesi, yüzyıllardır Türklerin silah ve mühimmeta verdiği önemi vurgular. Kılıcı tutan yiğidin, tuttuğu aletin hakkını vermesi beklenir zira onun sayesinde yeni yerler ele geçirilirken birçok düşman etkisiz hale getirilir. Egemenlik ve güvenlik gibi konulara büyük önem veren Oğuz Kağan, mülkün bekası için her seferinde tehdidi ortadan kaldırmaya girişir. Söz konusu tehdit bazen tahmin edilebilir bazense meçhuldür.

Bilindiği gibi devletler amaçlarına ulaşmak veya sorunlarını çözmek için diplomasiyi ya da askeri gücü

kullanırlar (Duchacek; Thompson 1960:596-597). Askeri gücün başarısızlığı ya da yetersizliği diplomasiyi yüceltirken diplomasinin başarısızlığı askeri önlemlerin kullanımını arttırır (Rosecrance 1973: 231). Devletlerin kuvvete başvurma nedenleri çeşitlilik gösterir. Buna göre, bir devletin uluslararası barış ve güvenliğe aykırı davranması, bir başka devletin ülkesine kendi güçlerini kullanarak doğrudan doğruya saldırması sayılabilir. Çatışmayı gerektiren durum bir yana, böyle bir kalkışmanın nedeni uzun süre devam eden rekabet ve bunun maliyetinin yüksekliği, çatışmadan başarılı çıkılacağına duyulan inanç, çatışmanın maliyeti ve bilinçli olarak beklensin veya beklenmesin olası kazançlar eklenebilir (Patchen 1988:258).

“Askeri konuşlanış düşmanın güçlü tarafından sakınıp zayıf tarafına saldırmaktır; su nasıl ki yerin şekline uyarak aşağı doğru akarsa savaş da düşmanın durumuna göre zaferi tayin eder.”

Paralel şekilde, olası kazançları hesap eden Oğuz Kağan, ciddi bir rekabet ortamı içerisinde bulunmasa da herhangi bir çatışmadan başarılı çıkacağına dair inancı tamdır. Alelade çocuklukla da orantısız güç kullanma gerçeğiyle karşılaştığımız destan kahramanının durumları lehine çevirmeyi bildiği görülür. Öte yandan yönettiği toplumda merkez güç olmayı ve yönetmeyi başardığı söylenebilir. Nizam yokluğundan belirebilecek birçok isyana karşı hazırlıklı görünürken ulusal düzeni sağlamada dolayısıyla idare kadar güvenlik hususlarında da ihtiyatlı olduğu açıktır.

Bir toplumsal değer olarak güven-

lik; tehlike, risk, düzensizlik ve korkunun karşıtı olarak, koruma, risk yokluğu, kesinlik, güvenilirlik, itimat ve güven ile öngörülebilirliğe ilişkin kullanıldığına ulaşılır (Art 1993:820-822). Arnold Wolfers güvenlik kavramının iki yüzüne işaret eder. “Güvenlik, nesnel olarak, kazanılmış değerlere yöneltilen tehditleri ölçer. Öznel olarak ise bu değerlere saldırılacağı yönünde korkuların olmamasıdır.” (Wolfers 1952: 481-502). Uluslararası ilişkilerde doğası gereği, “beka ile ilgili kaygılar güvenlikle meşguliyeti doğurur.” Bir devletin kendini güvende hissetmesi “diğerlerini kendine saldırmaktan caydırabilmesi veya kendisine saldırılması durumunda kendini başarıyla savunabilmesi”ni gerektirir. Bu açı dikkate alındığında, Oğuz’un güvenikleştiren bir aktör olduğu savunulabilir. Nitekim tehditle mücadele için acil veya istisnai tedbirler alması hali söz konusudur.

Kahramanın ilk olarak gökten gelen bir kızla ardından ağaçtan çıkan bir kızla birleşmesi manidardır. Evlendiği gök kızından olan çocukları Gün, Ay ve Yıldız; üç göksel ögeyi simgelerken, ikinci evliliğinden olan Gök, Dağ ve Deniz adlı çocukları da üç yersel ögeyi temsil ederler. Bu nokta Ercilasun’un da dile getirdiği gibi bir yaratılış öyküsünü işaret eder (Ercilasun 1998:13-16). Ancak söz konusu yaratılışın bir evren yaratılışı veya dünyanın yoktan var edilmişinden öte bir ilk kahramanın hem gökle hem de yerle birleşmesi durumuna rastlanır, böylelikle kahramanın kendisi tıpkı bir merkez gibi birleştirici ve bütünleştirici bir araç olarak belirir (Ölçer Özünel 2014:10). Metinde belirgin olan otok-

rasinin, yerden göğe ve tersi yönde büyüdüğü ve keskinleştiği düşünülebilir. Bağdaştırıcı gücü, siyasal bir otoriteyi vurgularken iki bağımsız alana uyum sağlayan bir kuvvet fark edilir.

Sonuç

Yaşlılığına kadar mutlak bir hükümdarlık kuran Oğuz, iktidarını tanıyıp zamanla kendisine bağlanan diğer beylerle birlikte hükümlerliğini sürdürür. Kendine ve imkanlarına güvenir. Doğumundan olağanüstü özelliklere sahip oluşu, olgunlaşması süresince birçok zorluğa göğüs gereceği sinyali verir. Nitekim gücü, karşılaştığı engelleri alt edecek biçimde tasarlanır. Bir stratejik kahraman olarak ele alındığı makale, destan kahramanına farklı bir yönden bakmayı hedeflerken iktidar merkezi olarak götüğü stratejinin uluslararası ilişkiler disiplininin temel yaklaşımlarıyla açıklanabileceğini göstermektedir.

Otokratik bir lider denebilecek Oğuz Kağan'da savaş, kalıtsal özellikler gösterir. Bilindiği üzere monarşinin bir çeşidi olan otokrasi modelinde yönetim, monarşideki gibi miras yoluyla değil bizzat kişi tarafından ele geçirilir. "Ey benim beğlerimle ilimin ey budunu! Sizlerin başına, ben oldum artık kağan..." ifadesi yönetimi ele geçirmesine örnek sayılabilir. Söz konusu dönemde her ne kadar iktidar miras yoluyla kişiye geçse de kahramanın gücünü kanıtlanmasıyla bir bakıma yönetime el koyduğu savunulabilir.

Monarktan daha baskın vasıf ve politikalar sergileyen Oğuz Kağan'ı, otokrat nitelikle aşırıya kaçmaz. Görüldüğü gibi güçler ayrılığının olması ve gücün tek bir kişide toplan-

ması, iktidarını tartışmasız ve mutlak kılar. Uluslararası arenada temel aktör kabul edilen devletler, önce de belirtildiği gibi bir üst otoritenin bulunmaması sonucu anarşik bir ortamda ayakta kalmaya çalışırlar. Ulusal düzlemde merkezi bir yetkenin varlığı düzeni sağlar ve korurken uluslararası sistem için bunu söylemek imkansızdır.

Oğuz Kağan'ın mücadeleleri de güç ve azami faydaya dayanan realist/gerçekçi yaklaşıma uygun düşer. Hâkim güç olan Oğuz'un, iktidar anlayışı ve yönetiminin adeta devraldığı savaş fikir ve disiplinini sürdürmeye yönelik olduğu görülür. Buradan hareketle, metnin savaşı son çare olarak görmediği aksine onu meşrulaştırdığı söylenebilir. Babanın oğullarına savaşı vasiyet etmesi, olgunun devamlılığına dönük istekle açıklanabilir. Dünyaya gelmesi hatırlanacak olursa, kendini oldukça anarşik bir ortamda bulan kahramanın, güvensizliği güvenliğe, anarşiyi düzene çevirmeyi görev bileceği gözlenir.

Destanın Uygur yazmasının dikkate alındığı ve Oğuz Kağan'ın yer yer savaşçı anıldığı çalışma, destanın eksik bölümleri ve olay zamanının kestirilememesi sebebiyle anakronik bir okuma gerçekleştirilememiştir. Teknik elverişsizliğe rağmen ana karakterin şiddete başvurusu ve stratejik hamleleri, destanı uluslararası ilişkiler kuramlarıyla değerlendirmeye imkan tanımıştır. Tahmini bir dönem söz konusu olduğundan savaş hali evrimsel bir süreç içerisinde ele alınamamıştır.

Son olarak, eserin günümüz savaş ve teknikleri kadar uluslararası ortamla da paralellik göstermediğini

yinelemek yerinde olur. Ancak destanın, uluslararası ilişkiler disiplininin temel kuram ve varsayımlarıyla ele alınmaması hayrete düşürmüş, söz konusu olgular -bu yönden incelenmeye müsait- metinde kısmen de olsa gösterilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

- Aksoy, N. Durak. "Oğuz Kağan Destanı ve Dini Motifler". Fırat Üniversitesi, İlahiyat *Fakültesi Dergisi* S.5, s.243- 253, 2000.
- Arat, Reşit Rahmeti. *Makaleler*. (Haz.) Osman Fikri Sertkaya. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1987.
- Art, Robert *Security* (der. Joel Krieger), *The Oxford Companion to Politics of the World*, New York: Oxford University Press, 1993.
- Baldwin, David A. *Paradoxes of Power*. New York: Basil Blackwell, 1989.
- Banarlı, N.S. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Bang W. ve G.R. *Rahmeti Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Örgün Yayınevi, 2015.
- Bayat, Fuzuli. *Oğuz Destan Dünyası*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006.
- Betts, Richard K. *Conflict After the Cold War*. New York: Pearson, 2008.
- Clausewitz, C. Von . *On War*. Princeton: Princeton University Press, 1976.
- Duchacek I. ve Thompson K. W. *Conflict and Cooperation Among Nations*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1960
- Duymaz, Ali. "Oğuz Kağan Destanı'ndan Dede Korkut Kitabı'na Kahramanların Beden Tasvirlerinin Sembolik Anlamları Üzerine Değerlendirmeler". *Millî Folklor* 76 (Kış 2007): 50-58.
- Ercilasun, Ahmet B. "Oğuz Kağan Destanı Üzerine Düşünceler". s. 13-16, Ankara: *TDAY Belleten*, 1986; Ankara, 1998.
- Ercilasun, Ahmet B. *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*. Oğuz Kağan Destanı Üzerine Bazı *Düşünceler* (haz. Saim Sakaoğlu; Ali Duymaz), İstanbul: Ötüken Yayınları, 2006.
- Esin, Emel. *Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk Sanatında İkonografik Motifler*. İstanbul: Kambalacı Yayınları, 2004
- Gray, Colin S. "War- Continuity in Change and Change in Continuity". *Parameters*. C.40, S.2, Bahar 2010.
- Holsti, Kalevi J. *Peace and War: Armed Conflict and International Order 1948-1989*.

Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

- _____. "The Concept of Power in the Study of International Relations". *Background*, C. 7, S. 4., Şubat 1964.
- Hopf, Ted. "The Promise of Constructivism in International Relations Theory". *International Security* C. 23, S.1., Temmuz, 1998.
- Kaplan, Mehmet. "Türk Destanında Alp Tipi" *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar-1*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2004.
- _____. "Oğuz Kağan Destanı ile Dede Korkut Kitabında Eşya ve Aletler" *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar -1*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2004.
- Koçak, Aynur "Türk Epik Destan Geleneğinde Bilge Tipi". *KIBATEK Uluslar arası XIII. Edebiyat Sempozyumu*, S. 1, s. 56-59. Kasım 2007.
- Machiavelli, Niccolo. *Prens*. (çev. Nazım Güvenç), İstanbul: Anahtar Kitaplar, 1994.
- Morgenthau, Hans J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Columbia University Press, 1985
- Onay, İbrahim "Türk Kültür Tarihi Bakımından Oğuz Kağan Destanı ve Önemi" . *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2013.
- Ölçer Özünel, Evrim. "Kendine Dönüşen Kahraman: Oğuz Kağan Destanı'nda İktidar ve Kut" *Millî Folklor* 104 (Kış 2014): 5-19
- Patchen, Martin. *Resolving Disputes Between Nations, Coercion and Conciliation*. London: Duke University Press, 1998.
- Rosenrance, Richard. *International Relations: Peace or War*. New York: Mc Graw-Hill., 1973.
- Tzu, Sun. *Savaş Sanatı*. (Çev.) Pulat Otkan ve Giray Fidan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017.
- Waltz, Kenneth. *İnsan, Devlet ve Savaş: Teorik Bir Analiz*. Ankara: Asil Yayınları, 2009.
- Wendt, Alexander. "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics". *International Organizations* C. 46. S.2. 1992
- Wolfers, Arnold. "National Security as an Ambiguous Symbol". *Political Science Quarterly*, C.67, S.4, 1952
- Yakıcı, Ali. "İslamiyet Öncesi Türk Destanlarının Bilim ve Kültür Hayatına Etkisi Üzerine Düşünceler". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 13, s. 5, 2003.